

A TÁRSADALMI RIPORT

A *Társadalmi riport* az elmúlt tíz év rendszeresen megjelenő kiadványa, amelyet a TÁRKI, a KSH és a Közgazdaság-tudományi Egyetem indított útjára 1990-ben. A kiadvány két évente jelent meg, a tíz esztendő alatt hat kötet látott napvilágot.

Dolgozatunkban a sorozatot tematikus, műfaji szempontból tekintjük át, figyelmet fordítva a szociológiai, közgazdasági kérdésfeltevések megközelítésbeli sajátosságaira is.

A Társadalmi riport helye a szociológiai irodalomban

A Társadalmi riport a szerkesztők céljai szerint ahhoz a nemzetközi gyakorlathoz kívánt kapcsolódni, hogy rendszeresen jelenjen meg egy olyan kiadványsorozat, amely a társadalmi jelenségeket és folyamatokat mutatja be, nem csupán a „műértő szakmának”, hanem egy szélesebb körnek. „Ezek a kiadványok mindenekelőtt adatokat közölnek jól követhető formában, s szöveges információikban az adatok megértéséhez és értelmezéséhez szükséges jegyzetekre, kommentárokra, illetve az adatok tárgyyszerű interpretálására szorítkoznak.” (1990: 7.) E tekintetben a Társadalmi riport egyedülálló vállalkozásnak tekinthető, hiszen az elmúlt évtizedben Magyarországon nem volt más olyan kiadványsorozat, amely a fenti célkitűzések jegyében a társadalmi jelenségek és folyamatok hasonlóan széles köréről, rendszeresen jelent volna meg. Az egy-egy szakterületről napvilágot látott rendszeres adatközlések – amelyeknek fő forrása általában a Központi Statisztikai Hivatal volt – az adott területtel foglalkozó döntéshozóknak, a médiának és a kutatóknak készültek.

A Társadalmi riport megszületésének körülményeit kutatva úgy látjuk, hogy a kötet sorozat két, egymástól jól elkülöníthető tematikai célkitűzést foglalt magába. Az első az az igény volt, hogy a kötet teret adjon a társadalmi jelzőszámok rendszeres publikálásának, a másik pedig az, hogy „tematikailag a magyar társadalomról minél teljesebb képet nyújtson” (1990: 7). Ez a kettősség a megközelítésmód és a műfaj szempontjából eltérő írások egy kötetbe szorításával járt együtt.

A kötet célja volt az is, hogy a szociológiában addig használt úgynevezett objektív, kemény adatokat „a társadalomban fellelhető vélemények, attitűdök” vizsgálatával egészítsék ki, bemutatva ezzel a „társadalom szubjektív állapotát” (1990: 8). Ennek a célkitűzésnek nyilvánvaló újdonságértéke volt, ugyanakkor a rendszerváltás adta lehetőségekből következett. Először nyílt lehetőség arra, hogy a társadalomkutatók a szubjektív vizsgálatok során olyan kérdéseket is érinthessenek, mint például a szubjektív jólét, a politikai beállítottság, a nemzethez való viszony vagy az egyenlőtlenségtudat.

- A sorozat szerkesztőinek célkitűzéseit az alábbiakban összegezhetjük:
- *tematikailag*: a társadalmi jelenségek és folyamatok széles körének bemutatása, a nemzetközi gyakorlathoz való igazodás, a társadalmi jelzőszámok és a problémacentrikus tanulmányok kettőssége, az adott időszak jelentősebb adatfelvételeinek bemutatása,
 - *a problémák megközelítésének vonatkozásában*: objektivitás, adatközlés rövid interpretálással,
 - *a publikálás jellegét illetően*: a rendszeresség,
 - *a megcélzott olvasóközönség szempontjából*: a kutatók, az állami döntéshozókon túl egy szélesebb közönség számára.

A Társadalmi riport tematikus áttekintése

A Társadalmi riport eddigi kötetei a rendszerváltást követő tíz év alatt születtek. Közismert tény, hogy a gazdaságban és a társadalomban ez idő alatt alapvető változások zajlottak le, amelyeknek különböző dinamikája volt. Ebből következik az, hogy bizonyos témáknak az egyes kötetekben nagy súlya van, majd a következő kötetekben eltűnnek, és újabb témáknak adják át helyüket. Más témák ugyanakkor minden kiadványban publikálásra kerültek.

Az egyes tanulmányok tematikai csoportosítása nehéz feladat, hiszen bármilyen szempontrendszer is választunk, egy-egy tanulmány több csoportba is besorolható lenne. Egyes írások átfogó jellegűek és több szakterülethez is köthetők. Ilyenek például a rendszerváltás hatásait vizsgáló tanulmányok, amelyek közül több is egyszerre foglalkozik a szegénység, az egyenlőtlenség, a munkanélküliség problémájával. Ezeket azonban, mivel alapvetően a rendszerváltás hatásainak szemszögéből vizsgálták a társadalmi jelenségeket, külön csoportba soroltuk. Szintén külön kategóriába soroltuk a véleményekkel, attitűdökkel foglalkozó tanulmányokat, hiszen úgy véltük, hogy ebben az esetben markáns különbséget jelent a megközelítési mód, vagyis a szubjektív típusú kérdésekkel való mérés. Mindazonáltal tisztában vagyunk vele, hogy a besorolások önkényesek, reményeink szerint azonban azt a célt, hogy a Társadalmi riport írásait strukturált rendszerben mutassuk be, jól szolgálják a kialakított kategóriák.

Minden kötetben megtalálhatók a *társadalmi jelzőszámokra* vonatkozó tanulmányok. Ugyanakkor míg az első kötetben 12 önálló tanulmány, addig a további kiadványokban egy-egy tanulmány foglalkozott a társadalmi jelzőszámokkal. Az első kötet tanulmányai igyekeznek a jelzőszámok időbeli alakulását igen széles időszámban bemutatni. Az adatok időnként az 1784–1787-es népszámlálás időszakára vezetnek vissza, míg más esetekben az államszocializmus 1970-es, 1980-as éveit jelenti a kiindulópontot. Az egyes fejezetek végén a társadalmi jelzőszámok leírását olvashatjuk, amelyek a későbbi kiadványokban szerepeltetett jelzőszámok értelmezését segítik.

A bemutatott jelzőszámok köre lényegében sem a témákat illetően, sem pedig a konkrét jelzőszámok vonatkozásában az évek során nem változott. Mindössze két terület van, melynek főbb indikátorait csak az első évben publikálták a szerzők: ezek a gazdaság és a környezetvédelem. Nem minden évben közölték az időfelhasználás

sajátosságait sem, hiszen ezek az 5–10 évenként végrehajtott Életmód- és időmérleg-felvételekhez kapcsolódtak.

A kötetekben publikált jelzőszámok többé-kevésbé igazodtak azokhoz a nemzetközi kiadványokhoz, amelyekben a társadalmi jelenségeket és folyamatokat bemutató mutatószámok kerültek közlésre (Berger-Schmitt–Jankowitsch 1999¹). Az európai jelzőszám-megközelítések három típusának tekintett svéd, német és angol modellekhez képest a magyar indikátorok tematikailag egy szűkebb sávot fognak át. A svéd jelzőszámok a magyar kötetben közölt témákon túl magukban foglalják a munkakörülmények, a közlekedés, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a szabadidő és rekreáció, a társadalmi kapcsolatok, a társadalmi integráció, a közbiztonság és a társadalmi mobilitás indikátorait is. A német gyakorlatban alkalmazott jelzőszámok alapvetően abban különböznek az előbbiektől, hogy a jólét szubjektív indikátorai nagyobb szerepet kaptak. Az érintett területeket illetően a munkakörülmények, a közlekedés, a társadalmi kapcsolatok, a közbiztonság, a szabadidő és a médiafogyasztás azok a témák, amelyek a magyar jelzőszámok körében nem szerepelnek. Az angol jelzőszámok a magyar mutatókon túl a társadalmi védőháló, a közbiztonság, a környezet és a közlekedés területét is felölelik.

A társadalmi jelzőszámok köre az 1990 és 2000 közötti kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Népesség és család	+	+	+	+	+	+
Oktatás	+	+	+	+	+	+
Gazdaság	+	–	–	–	–	–
Foglalkoztatás	+	+	+	+	+	+
Jövedelem	+	+	+	+	+	+
Fogyasztás	+	+	+	+	+	+
Lakáshelyzet	+	+	+	+	+	+
Égészségügyi állapot	+	+	+	+	+	+
Időfelhasználás	+	–	–	+	+	+
Művelődés	+	+	+	+	+	+
Környezetvédelem	+	–	–	–	–	–
Deviancia	+	+	+	+	+	+

A második tematikai csoportba a társadalom szerkezetével, életszínvonalával, az életkörülmények problémáival, a vallásossággal és a devianciával foglalkozó tanulmányokat gyűjtöttük össze. Ezeknek a tanulmányoknak egy jelentős csoportja a rétegződés, az egyenlőtlenségek témakörébe tartozik. A rétegződés témakörében a szerzők nem csupán a foglalkozási, hanem az erőforrások (pl. jövedelem, vagyon), a fogyasztás, a kulturális minták mentén is a társadalom egyes csoportjai közötti töréspontokat próbálják meghatározni (Andorka 1990; Angelusz–Tardos 1990; Szán-

¹ A jelzett tanulmány kitűnően foglalja össze az európai országokban alkalmazott társadalmi jelzőszámok körét, a három „európai iskolát”, vagyis a svéd (vagy skandináv), a német és az angol megközelítéseket, és bemutatja azokat a társadalmi riport köteteket is, amelyek a hatvanas évek közepétől az európai országokban megjelentek.

tó–Tóka 1990; Bedekovics Kolosi–Szívós 1994; Fábrián–Róbert–Szívós 1998; Fábrián–Kolosi–Róbert 2000; Bukodi–Róbert 2000). A tanulmányok nagy részében lényegében közös elméleti alapot jelentett a státuszcsoporthoz tartozás modellje, amelyet Kolosi Tamás munkatársaival a nyolcvanas évek közepén dolgozott ki. A modell alapfeltevése, hogy az egyének társadalmi helyzete több dimenzióban is különbözhet egymástól. Ezek a munkamegosztásban elfoglalt hely; a jövedelem és a vagyon; a fogyasztás; a lakás; a lakóhelyi környezet; a kultúra és az életmód, s végül a hatalom vagy érdekérvényesítési képesség. Az egyének a fenti dimenziókban elfoglalt pozíciójuk alapján sorolhatók be státuszcsoporthoz. Az egyes dimenziók a kutatási kérdéseknek megfelelően változtak, de a megközelítés lényegében ugyanaz maradt. A társadalmi egyenlőtlenség dimenzióinak meghatározása az egyes dimenziók mentén megfigyelhető egyenlőtlenségeknek, a különböző dimenziók összekapcsolódási mechanizmusainak és az ezek alapján kikristályosuló csoportoknak a leírása.

Szintén a rétegződés kérdésköréhez tartoznak azok a tanulmányok, amelyek egy-egy társadalmi csoportot vagy réteget definiálnak és mutatnak be. Ezek a tanulmányok az elitre, a középrétegekre, a szegényekre, korosztályi csoportokra és egyes foglalkozási csoportokra vonatkoznak (Szalai 1990; Győri 1990; Lengyel 1992; Andorka–Spéder 1994; Sági 1994; Fábrián 1994; Garami–Tóth 1994; Szelényi I.–Szelényi Sz. 1996; Kemény–Havas 1996; Kézdí 1998; Kiss 1998; Bukodi 1998; Tomka–Révay 1998). Amilyen nyilvánvalók a közös gyökerek a korábban említett tanulmányok között, olyannyira szembetűnőek az utóbbi tanulmányok megközelítésmódi különbségei.

A foglalkozási, iskolai mobilitással a Társadalmi riport kötetében két tanulmány foglalkozik (Róbert 1990; Andorka–Bukodi–Harcza 1994). Ezek a tanulmányok a mobilitásvizsgálatokban szokásos kilépési, belépési mobilitási arányszámokat, és azok időbeli alakulását közlik a foglalkozás és az iskolai végzettség dimenziójában.

A munkaerő-piaci helyzet és a foglalkoztatás kutatása a rendszerváltás után különösen nagy jelentőségre tett szert, hiszen a munkanélküliség a kilencvenes évek közepére addig sosem látott méreteket öltött, és részben demográfiai, részben munkaerő-piaci sajátosságokkal magyarázhatóan az aktivitási arányszámok erőteljesen visszaestek. A foglalkoztatással kapcsolatos tanulmányok ezeknek a jelenségeknek a feltárására és az okok bemutatására vállalkoznak (Köllő 1990; Bajka 1992; Nagy Gy. 1994 és 2000).

Az életkörülményekkel foglalkozó szociológiai témák közül feltűnő a lakáshelyzetre vonatkozó önálló elemzések hiánya. A lakáskörülmények mint a társadalmi egyenlőtlenség egyik dimenziója több tanulmányban is előbukkan, de az olyan területekről, mint a lakásállomány jellemzői, a lakáspiac problémái, a lakások, a lakásfenntartás költségeinek alakulása, mindössze egy publikáció került be a kötet-sorozatba az évek során (Hegedűs–Kovács–Tosics 1994).

Az oktatási rendszer, az iskolai előmenetel vizsgálatával a Társadalmi riport kötetében két önálló tanulmány foglalkozik (Lannert 1998 és 2000). Ezek az oktatási rendszer szerkezetének változásaival, az oktatási rendszer minőségi, eredményességi egyenlőtlenségeivel és az iskolai előmenetelt meghatározó társadalmi összefüggésekkel foglalkoztak.

1990 és 1996 között minden kötetben született egy-egy elemzés, amely a vallás-sal, a vallásossággal foglalkozott (Tomka 1990; Szántó 1992; Harcsa–Tomka 1994;

Tomka 1996). Ezek a tanulmányok a kommunizmus és a modernizációs folyamatok vallásosságra gyakorolt hatásával, a felekezeti viszonyok alakulásával, a felekezeti homogámiával, a vallásosság tartalmával, társadalmi bázisával foglalkoztak.

A társadalom szerkezetével, az életkörülményekkel foglalkozó tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Munkacépiac, foglalkoztatottság	1	1	1			1
Foglalkozási rétegződés	1					
Kulturális rétegződés	1					
Rétegződés az erőforrások, a fogyasztás mentén	1				1	2
Foglalkozási, iskolai mobilitás	1		1			
Társadalmi rétegek, csoportok						
elit		1	1	1		
középrétegek			1			
szegénység, peremhelyzetben élők	2		1	1		1
ifjúság			1			
egyéb					4	
Területi egyenlőtlenségek		1				
Jövedelem és jövedelemegyenlőtlenségek			1			
Életszínvonal				1	1	
Lakáshelyzet			1			
Oktatás, iskolai előremenetel					1	1
Társas kapcsolatok, társadalmi tőke	1				2	
Egészségi állapot	1				1	
Vallás, vallásosság	1	1	1	1		
Deviancia		2				
Időfelhasználás				1		1

A harmadik tematikai csoportba a *demográfia* területéről született írásokat soroltuk (Cseh-Szombathy 1990; Vukovich Gy. 1992 és 1994; Kamarás 2000; Vukovich G. 2000). Ezek a tanulmányok a termékenység, a halandóság, a korösszetétel, a házasságkötések, válások, az együttélés új formáinak kérdéseivel foglalkoztak.

A demografiai tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Demográfia	1	1	1			2

A Társadalmi riport minden kötetében érzékelhető a szerkesztők azon törekvése, hogy a társadalmi jelenségek és folyamatok mellett a *gazdaság* főbb jellemzőiről is képet kaphasson az olvasó. Ezek a tanulmányok a gazdasági ciklusokkal, a GDP alakulásával, a makrogazdasági egyensúly problémájával, a gazdaság strukturális jellemzőivel, a tulajdonosi szerkezet átalakulásával, a magángazdaság térhódításával, az árak, a lakossági jövedelem és fogyasztás alakulásával foglalkoznak (Bogár 1990; Pető 1992; Vukovich Gy. 1994; Árvay-Vértes 1994; Kolosi-Sik 1994; Sik-Tóth I. J. 1998; Oblath-Pula 2000; Tóth I. J. 2000). Ezeknek a tanulmányoknak egy részében a makrogazdasági jellemzők bemutatása mellett azok a kérdések is felmerülnek, hogy melyek azok az erőforrások a társadalomban, amelyek a gazdaság fellendülésének tartalékai lehetnek. Milyen társadalmi háttérrel rendelkeznek a vállalkozók, a magángazdaság fellendítői? Ezekre a kérdésekre fókuszálnak azok a *gazdaságszociológiai* írások, amelyek a vállalkozó lét társadalmi bázisát vizsgálják (Laky-Neumann 1990; Harsa-Kovács 1996; Róbert 1996).

A gazdasággal foglalkozó tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Makrogazdasági folyamatok	1	1	3		1	2
Gazdaságszociológia	1			2		

Mint arra korábban is utaltunk, a kiadványsorozat tematikáját alapvetően meghatározta az a tény, hogy az első kötet közvetlenül a rendszerváltás után jelent meg. A tanulmányok nagy részét átszötte annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy vajon a *rendszerváltás* milyen következménnyel járt a gazdaság és a társadalom folyamataira. Ugyanakkor olyan tanulmányok is születtek, amelyek kifejezetten ezekre a következményekre koncentráltak. Ezekben az írásokban visszatérő kép a „nyertesek” és a „vesztesek” szembeállítása, a csoportokba kerülés valószínűségének vizsgálata a különböző demográfiai, társadalmi jellemzők mentén (Kolosi-Róbert 1992; Kolosi-Sági 1996; Habich-Spéder 1998).

A rendszerváltás társadalmi következményeivel foglalkozó tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Rendszerváltás		1		1	1	

A rendszerváltás után az *állami szerepvállalás* kérdése is a figyelem középpontjába került. A Társadalmi riport ezzel kapcsolatos tanulmányai főként a jóléti programokra fordított költségek alakulásával és azok hatékonyságával foglalkoztak (*Andorka-Tóth I. Gy. 1992; Tóth I. Gy. 1994 és 1996; Förster-Szivós-Tóth I. Gy. 1998; Gál 1998; Gál-Csaba 1998; Gábos 2000; Gál-Simonovits-Szabó-Tarcali 2000*).

Az állami szerepvállalással foglalkozó tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Pénzbeli jóléti támogatások		1	2	1	1	1
Onkéntes nyugdíjpénztárak szerepe					1	1
Egészségügy					1	

Ahogy arra a korábbiakban is utaltunk, a Társadalmi riport szerkesztői törekedtek arra, hogy az úgynevezett objektív, kemény adatok közlése mellett a kiadványokban a társadalom tagjainak szubjektív állapotára vonatkozó kutatások is helyet kapjanak. A *szubjektív megközelítést* alkalmazó tanulmányok tematikája sokrétű. A tanulmányok egy csoportja – mint ahogyan ezek a témák az objektív megközelítések esetében is jellemzőek voltak – az egyenlőség, egyenlőtlenség témakörében íródtak (*Kolosi 1990; Róbert 1994; Sági 1996; Ferge 1996; Sági 2000*). Ezek a tanulmányok az egyenlőtlenségek szükségszerűségeiről, okairól, az anyagi helyzettel való elégedettségéről és az állami beavatkozás szerepéről alkotott lakossági véleményeket gyűjtötték össze és elemezték. A tanulmányokban nagy hangsúlyt kap a szegénységgel kapcsolatos attitűdök vizsgálata is. Az állami szerepvállalás problémája nem csupán az egyenlőtlenségek vonatkozásában jelenik meg, hanem a gazdasági és szociális szerepvállalással kapcsolatban is (*Tóth I. Gy. 1990; Csontos-Kornai-Tóth I. Gy. 1996*). Az egyenlőség, egyenlőtlenség és az állami szerepvállalás mellett több tanulmány fókuszál a munkaerőpiaci helyzetre (*Lengyel 1990; Medgyesi-Róbert 1998; Medgyesi-Róbert 2000*). Ezek a tanulmányok a vállalkozási kedv alakulásával, a vállalkozói léttel kapcsolatos attitűdökkel, a munkához való viszonnyal foglalkoznak.

A szubjektív megközelítések egyik legjellemzőbb területe a nemzethez való viszony, a nemzettel kapcsolatos vélekedések vizsgálata. A Társadalmi riport kötetiben tanulmányokat olvashatunk a nacionalizmus, a nemzeti identitás, a nemzeti etnocentrizmus tárgykörében (*Csepeli-Örkény 1996, Csepeli-Örkény-Székelyi-Csere 1998; Csepeli-Örkény-Székelyi 2000*). A véleménynek, attitűdök vizsgálatakor szintén fontos kutatási terület az előítéletesség és a tekintélyelvűség. Az előítéletesség témakörében a zsidókkal, a cigányokkal és a bevándorlókkal kapcsolatos vizsgálatokat emelhetjük ki (*Fábián-Sik 1996; Csepeli-Fábián-Sik 1998*).

Véleményekre, attitűdökre vonatkozó tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Vállalkozásokkal kapcsolatos vélemények	1					
Egyenlőség-, egyenlőtlenségtudat	1		1	1		1
Szociális problémákra vonatkozó vélemények	1					
Jövőkép		1				
Allami szerepvállalás				1		
Nemzethez való viszony				1	1	1
Gyermekekneveléshez kapcsolódó attitűdök				1		
Előítélet, tekintélyelvűség				1	1	
Nyertesek és vesztesek				1		
Vélemények a környezetről				1		
Munkaattitűdök					1	1
Anómia					1	
Gazdasági attitűdök					1	
Igazságtudat					1	
Kockázatvállalás						1
Rendszerváltozással kapcsolatos vélemények						1

Az utolsó tematikai csoportba a *pártokkal, választásokkal és politikai beágyazottsággal* kapcsolatos tanulmányokat soroltuk (Vajda–Farkas E. J. 1990; Kolosi–Kovács–Tóka 1990; Bokor 1990; Tóka 1992; Angelusz–Tardos 1992; Závecz 1994; Tóka 1994; Stumpf 1996; Andorka–Lehmann 1996; Tóka 1998; Mészáros–Szakadát 1998; Tóka 2000).

Pártokkal, választásokkal, politikai beágyazottsággal kapcsolatos tanulmányok száma az egyes kötetekben

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Pártokkal, választásokkal, politikai beágyazottság	3	2	2	2	2	1

A Társadalmi riport adatforrásai

A Társadalmi riportban közölt tanulmányok a hazai adatfelvételek széles bázisán alapulnak. Az adatforrásoknak több csoportját különböztethetjük meg. Az elsőbe a *népszámlálási adatokat* soroltuk. Ezek elsősorban a társadalmi indikátorok, a demográfiai tanulmányok forrásai, de számos tanulmányban háttér-információként szolgálnak egy-egy társadalmi probléma megfogalmazásához, társadalmi folyamatok megismertetéséhez.

A másik adatforrástípust a *rendszeres statisztikai adatgyűjtések* képezik. Ezek a makrogazdasági folyamatokkal, a társadalmi indikátorokkal, a demográfiai folyamatokkal, a munkaerőpiaccal, foglalkoztatással, oktatással és társadalmi rétegződéssel foglalkozó tanulmányoknak jelentettek adatforrásokat.

A harmadik adatforrást a *TÁRKI Háztartáspanel* (MHP) vizsgálata jelentette. Az MHP 1992-ben indult és 1997-ben fejeződött be. Erre az adatbázisra számos keresztmetszeti és néhány longitudinális elemzés épült. A MHP megszűnése után a TÁRKI egy újabb felvételsorozatot indított útjára, amely azonban már nem panel-felvétel, hanem rendszeres keresztmetszeti adatfelvétel sorozat volt. Az 1997 utáni időszakban ez a *Háztartásmonitor felvételsorozat* jelentette számos tanulmány adatbázisát. A rétegződésvizsgálat, az egyenlőtlenségek különböző dimenziók mentén történő kutatása, a mobilitás és a szegénységvizsgálatok egyaránt ezekre a TÁRKI-adatokra épültek.

A kiadványsorozatban számos olyan tanulmány született, amely egy-egy *célzott kismintás felvételre* épült. Ilyen volt például a KSH Társadalomstatisztikai főosztályának és a Munkaügyi Kutatóintézetnek a közreműködésével végrehajtott 4000 fős reprezentatív felvétel a kisvállalkozók körében 1988-ban; a Magyar Közvélemény-kutató Intézet és az ELTE Szociológiai Intézetének 3000 fős felvétele a kulturális rétegződés témában 1987–88-ban; a TÁRKI 1986-os, 1000 főre kiterjedő „Kapcsolatok” felvétele a társas kapcsolatok témában; „A lakásmegüresedési láncok” 1992-es vizsgálat a lakás témában; a TÁRKI 1993-as „Manager” vizsgálata 1000 fős mintával; a TÁRKI 1993–94-es vizsgálata a középrétegekről; 1993-as 5000 fős reprezentatív vizsgálata a 14–18 éves korosztály körében; a KSH 1992-es és 1995-ös felvétele a vállalkozó jellegű termelést folytatókról; a TÁRKI 1995-ös felvétele „Az államháztartási reform lakossági jövedelmek eloszlására gyakorolt hatásáról”; a Pénzügyminisztérium, a CEU és a TÁRKI közös, 1000 fős adatfelvétele „Az állam és polgárai” címmel; az MTA Szociológiai Intézetének 1993-as adatfelvétele a cigányság körében; a TÁRKI 1996-os „Holnap” című kutatása az előítéletesség, tekinthetőség témájában; a TÁRKI 1995-ös és 1996-os 1000 fős felvételei a rejtett gazdaságról; az MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportjának 1997-es 1000 fős felvétele a kapcsolathálózati erőforrások kutatására; az 1997-es, 2000 háztartásra kiterjedő egészségi állapot-felvétel.

A nemzetközi összehasonlító elemzések legfőbb forrását az *ISSP (International Social Survey Project)* felvételek jelentették. Ezek az adatok a társadalmi mobilitás, az egyenlőségtudat és számos vélemény, attitűddel kapcsolatos témában szolgáltak forrásként, míg a *SOCO felvétel* a rendszerváltás társadalmi következményeinek kutatására szerveződött nemzetközi kutatás, a *Social Stratification in Eastern Europe after 1989* felvétel pedig a rétegződéskutatások nemzetközi összehasonlító vizsgálatainak feltételét teremtette meg.

Végül a választásokkal, pártpreferenciákkal foglalkozó írások a TÁRKI-adatforrásokon túl a *közvélemény-kutató intézetek* 1000 fős mintáit használták a szerzők adatbázisként.

A Társadalmi riport szerzői

A Társadalmi riport nem csupán tematikailag, a megközelítési módokat és a felhasznált adatforrásokat tekintve sokszínű kötet sorozat, hanem a szerzőket illetően is. Közgazdászok, szociológusok, statisztikusok, demográfusok és közvélemény-kutatók széles körének írásait olvashatjuk ebben a kiadványsorozatban. Közel száz kutató publikált ezekben a kötetekben, ugyanakkor a rendszeresen publikálók köre viszonylag szűk. Ez utóbbiak a KSH-hoz és a TÁRKI-hoz köthetők: Andorka Rudolf (19 publikáció), Harcsa István (14), Kolosi Tamás (14), Vukovich György (13), Tóth István György (12), Róbert Péter (9), Sik Endre (9) alkották a rendszeresen publikálók körét. Ha az iskolateremtő szociológusok hatását vizsgáljuk ezekben a kötetekben, akkor azt mondhatjuk, hogy az Andorka-iskola, illetve Kolosi Tamás szociológiai szemlélete erősen jelen van, míg a Ferge-iskola, illetve a Kemény-iskola hatása alig érzékelhető ezekben a kötetekben.

A kötet sorozat a rendszerváltást követő tíz év magyar társadalmának átfogó képét nyújtotta. Míg az első kötetek az átalakulás kezdetéről, addig a 2000-es kötet egy átalakulási folyamat lezáródásáról számolhatott be. A rendszeres publikációk rendkívül fontos szerepet tölthettek be a társadalmi jelenségek, folyamatok bemutatásában. A felhasznált adatok sokszínűsége, a kutatási kérdések széles köre megvalósította azt a célt, amit az első kötetben is olvashattunk, vagyis, hogy a kiadványok a társadalom széles rétegeinek minél teljesebb képet nyújtsanak.

Irodalom²

Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György (szerk.) 1990, 1992, 1994, 1996. Társadalmi riport. Budapest: TÁRKI

Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.) 1998, 2000. Társadalmi riport. Budapest: TÁRKI

Berger-Schmitt, R.–B. Jankowitsch 1999. Systems of social indicators and social reporting: The state of the art. *EuReporting Working Paper*: (1)

² Az egyes Társadalmi riport kötetekben megjelent, ismertetett írások – melyekre a szövegben dőlt betűkkel szerepeltek hivatkozások – felsorolásától itt eltekintünk.